

Leben in St. Moritz 5% oder 50% Romanischsprechende? Der vorliegende Beitrag legt differenziert dar, dass die pauschale Vorstellung, das Romanische sei rückläufig, zu kurz greift. Jüngste statistische Daten könnten gar die gegenteilige Behauptung nahelegen, nämlich dass noch nie so viele Leute Romanisch gesprochen haben wie heute – wobei die Agglomeration in Chur und in der ganzen Schweiz immer mehr an Bedeutung gewinnt. Zurück zu St. Moritz: In einer von der SRG/RTR im Jahr 2003 durchgeführten Untersuchung gaben 5% der Bevölkerung an, Romanisch am besten zu beherrschen, doch ganze 50%, die Sprache zu verstehen. Auch in Zukunft wird das Bundesamt für Statistik in seiner nunmehr nur noch punktuell durchgeführten Volksbefragung (mehr als Volkszählung) die Frage nach der am besten beherrschten und der verwendeten Sprache berücksichtigen. Allerdings lassen sich die Resultate nicht mehr auf die einzelne Gemeinde aufschlüsseln. Und in diesem Detail liegt der Teufel – da obliegt es in Zukunft dem Kanton Graubünden, in Zusammenarbeit mit Sprach- und Forschungsorganisationen umfassendere Daten zu erheben.

«QUANT(A)S RUMANTSCH(A)S DATI PROPI?»

Da la dumbraziun dal pievel tradiziunala a la diversidad da las registraziuns da datas odierna

Ivo Berther | Chur ●

1. Las dumbraziuns dal pievel federalas 1860-2000

La formulaziun da la dumonda sa mida pliras giadas

Tranter il 1850 ed il 2000 ha la Confederaziun realisà mintga diesch onns ina dumbraziun dal pievel cumplessiva. A partir dal 1860 ha er fatg part da quella ina dumonda areguard la lingua.

Ils onns 1860/70 è vegnì dumandà suenter la lingua principala da las chasadas; tranter il 1880 ed il 1980 suenter la lingua materna da mintga singul abitant.

Per tegnair quint dals fenomens da migraziun e da plurilinguitad ha la dumbraziun dal 1990/2000 alura cumpiglià duas dumondas davart l'appartegnientscha linguistica: «Tgenina è la lingua en la quala Vus pensais e che Vus savais il meglier?» e «Tge lingua(s) discurreis vus regularmain? a) en scola, a la lavur, en la professiun; b) a chasa, cun la famiglia». Tar l'emprima dumonda era be pussaivla in'indicaziun; tar la segunda eran pussaivlas pliras indicaziuns.

Resultats da la dumonda areguard la lingua materna (1880-1980)

Damai che la formulaziun da la dumonda linguistica è sa midada pliras giadas, èsi difficil da trair conclusiuns cumplessivas per l'entir spazi da temp tranter il 1860 ed il 2000. Perquai vegnan ils singuls intervals da temp analisads separadamain. La dumonda areguard la lingua materna mussa ina creschientscha dal dumber absolut da la populaziun rumantscha al nivel federal da 38'705 (1880) a 51'128 (1980). Perquai che quest augment giascha procentualmain sut il svilup demographic general, resulta però ina sminuziun procentuala da 1,4% (1880) a 0,6% (1980). Al nivel chantunal èn tant la cifra assoluta sco er quella procentuala regressivas: il dumber da Rumantsch(a)s tschessa levamain da 37'974 (1880) a 36'017 (1980), la procentuala da 39,8% (1880) a 21,9% (1980).

Ils resultats dals onns 1990 e 2000
Da la dumonda suenter la lingua materna pia als resultats pli differenziads dals

PIÙ ARTICOLI SU QUESTO TEMA:
WWW.BABYLONIA.CH > ARCHIVIO TEMATICO >
[SCHEDA 23](#)

Ivo Berther

ist beim Amt für Kultur des Kantons Graubünden als Beauftragter Sprachenförderung tätig.

La tendenza dal rumantsch è regressiva e giustifitgescha in engaschament decidì per mantegnair e promover la lingua e cultura.

onns 1990 e 2000: Qua ha la dumonda suenter la meglra lingua mussà al nivel federal ina diminuziun da 39'632 (1990) a 35'095 (2000) resp. da 0,6% (1990) a 0,5% (2000). Ed al nivel chantunal è il dumber da las indicaziuns tschessà da 29'679 (1990) a 27'038 (2000) resp. da 17% a 14,5%.

Resguardond er las respostas multiplas ch'eran pussaivlas tar la dumonda suenter la lingua discurrenna en famiglia, en scola e/u en la professiun, resultan al nivel federal las suandantas cifras: 66'356 l'onn 1990 resp. 60'816 l'onn 2000, quai che munta ina reducziun en procents da la populaziun svizra dad 1,0% (1990) a 0,8% (2000). Ed al nivel chantunal è il dumber da las personas rumantschas crudà levamain da 41'092 (1990) a 40'257 (2000) resp. da 23,6% a 21,5%.

Statisticas e lur interpretaziun

Ina chausa resulta evidentamain da las cifras allegadas: la tendenza dal rumantsch è regressiva e giustifitgescha in engaschament decidì per mantegnair e promover la lingua e cultura. Ma l'enquista pli vasta sco ch'ella è vegnida applitgada a partir dal 1990 pussibilitescha er conclusiuns pli differenziadas e pli productivas che da be vulair cumplanscher il trend negativ.

Primo: Grazia a la creschientscha demografica generala dals ultims 150 onns è il dumber absolut da las personas da lingua rumantscha tuttavia betg sa diminuì a moda drammatica. I dat schizunt vuschs (vaira optimisticas) che pretendan ch'i n'haja mai dà en l'istorgia dal rumantsch tantas Rumantschas e tants Rumantschs sco oz.

Secundo: Ils resultats tenor las dumondas ch'èn vegnidas applitgadas il 1990/2000 sa differenzieschan fermamain in da l'auter. Quai mussa en tge dimensiun che l'evaluaziun statistica è liada a la moda e maniera co che las datas vegnan relevadas. U formulà autramain: las cifras che resultan èn en in tschert senn gia cuntegnidas en la dumonda che vegn tschentada (cf. latiers er las expectoraziuns sutvart, a basa da l'exempel da San Murezzan).

Terzio: Analisond las cifras en detagl, dat plinavant en egl la cumpart creschenta da personas da lingua rumantscha ch'è da chasa ordaifer il territori tradiziunal rumantsch (Surselva, Grischun Central, Engiadina e Val Müstair). Adina pli impurtanta daventa la cuminanza rumantscha en l'aglomeraziun da Cuira; e las

cifras illustreschan er la gronda cumpart da Rumantschas e Rumantschs che vivan ordaifer il Grischun.

«La situaziun actuala dal rumantsch»

A basa da las cifras dal 2000 ha l'Uffizi federal da statistica laschà far in'evaluaziun scientifica cumplexiva ch'è cumparida il 2005 sut il titel «La situaziun actuala dal rumantsch».

En quella analischa il sociolinguist Jean-Jacques Furer tant aspects istorics sco er las midadas succedidas tranter il 1990 ed il 2000. Sin radund 140 paginas tracta l'autur ils pli differents aspects e preschenta detagliadamain il diever dal rumantsch en las domenas famiglia, scola, vita professiunala e lingua uffiziala. Da las numerusas conclusiuns saja surtut allegada la muntada cardinala da la scola rumantscha, sco ch'ella resulta da la cumparegliaziun tranter il svilup dal rumantsch en l'Engiadin'Ota – nua ch'il rumantsch ha pudì sa mantegnair per gronda part sco lingua d'instrucziun – e la Tumleatga/Mantogna ch'ha midà en il decurs dal 19avel e 20avel tschientaner successivamain al tudestg sco lingua da scola.

San Murezzan: 5% Rumantschs u 50%?

Anc sin in'autra tematica che vegn tractada en la publicaziun «La situaziun actuala dal rumantsch» vali la paina da dar in sguard. Il chapitel 13 porta il titel «Il rumantsch en il grischun rumantsch tenor ils sondadis da la SSR/RTR» (p. 67ss). En ina grafica vegnan colliads qua ils resultats da la dumbraziun dal pievel dal 2000 cun ulteriuras dumondas davart la chapientscha dal rumantsch tenor l'enquista SSR/RTR (dal 2003). Quai dat alura in maletg cumplexiv che mussa tge cumpart da la populaziun en las diversas regiuns rumantschas che chapescha – discurrenna – legia – scriva il rumantsch resp. al ha inditgà sco lingua materna – lingua discurrenna en la famiglia – meglra lingua (cf. illustraziun p. 72).

Ina giada dapli resorta da questa grafica, quant ferm che las respostas respectivas èn liadas a la dumonda. Per prender l'exempel da San Murezzan: Sco meglra lingua inditgeschan qua radund 5% il rumantsch; sco lingua materna èn quai bundant 10%. Ma sch'ins guarda quantas personas ch'èn ablas da leger rumantsch u da chapir la lingua, sche creschan questas valurs a radund 35% resp. schizunt a 50%.

2. Co vinavant cun la regi- straziun da datas suentar il 2000?

La fin da la dumbraziun dal pievel classica e sias consequenzas

L'onn 2000 ha gi lieu l'ultima dumbraziun dal pievel «tradiziunala», realisada da l'Uffizi federal da statistica en in turnus da diesch onns ed en furma d'ina enquesta cumplexsiva, a la quala en sa participadas a moda lianta tut las abitantas e tut ils abitants da la Svizra. En avegnir vegn mess l'accent sin datas da registers e provas da controlla. Quai pussibilitescha bain da publitgar mintg'onn datas actualisadas, ma auza a medem temp il stgalim geografic, al qual las datas en anc represchentativas. Al nivel regiunal nundir communal daventa la qualitat da talas datas adina pli diffusa.

Per pudair acceptar questa ruptura gidi bain da sa tegnair vi da las ponderaziuns fatgas en il chapitel precedent: enquistas areguard l'appartegnientscha linguistica en relativas en lur significaziun; ellas dependan fermamain da la dumonda che vegn applitgada. Ultra da quai vegnan er relevadas en avegnir datas linguisticas – per incumbensa da differentas instituziuns, tar differentes publics e tenor differentes criteris; quai dat in maletg pli vast e pussibilitescha conclusiuns pli diversifitgadas. Ma i resta ina realitad ch'i mancan en avegnir datas uschè profundas e precisas sco quai ch'igl era il cas fin qua.

La Confederaziun

Dapi il 2010 realisescha ed evaluescha l'Uffizi federal da statistica la dumbraziun dal pievel en in ritmus d'in onn ed en in'otra furma ch'antruras. Da nov sa basa la Confederaziun en emprima lingia sin las infurmaziuns dals registers d'abitants e cumplettescha quellas cun in'enquesta annuala che sa basa sin provas da controlla. Quest'ultima (l'uschenumnada enquesta da structura) sa drizza mo pli ad ina pitschna procentuala da la populaziun (200'000 persunas) che vegn dumandada en scrit u via telefon.

Sco ulteriur element cumpiglia la nova dumbraziun dal pievel federala enquistas tematicas annualas. Quellas vegnan medemamain realisadas en furma da provas da controlla (tar 10'000 fin 40'000 persunas). Ellas sa cumponan da tschintg accents tematics ch'alterneschan mintg'onn: mobilitad e traffic; scolaziun e perfecziunament; sanadad; famiglias e generaziuns; lingua, religiun e cultura.

Cun las statisticas da questas enquistas tematicas èsi pussaivel d'aprofundar las infurmaziuns da l'enquesta da structura.

Emprims resultats

Las dumondas che vegnan applitgadas tar las enquistas da structura en las suandantas (tenor il questunari dal 2010): «Tgenina è Vossa lingua principala, quai vul dir la lingua, en la quala vus patratgais resp. la lingua che Vus savais il meglier? (Sche Vus patratgais en pliras linguas e savais quellas fitg bain, inditgai tut las linguas)», «Tge lingua(s) discurreis Vus normalmain a chasa/cun Voss parents? (pliras indicaziuns pussaivlas)» e «Tge lingua(s) discurreis Vus normalmain a la lavur/al lieu da scolaziun? (pliras indicaziuns pussaivlas)». Questa structura da dumondas correspunda pia pli u main al questunari dal 2000, lubescha però d'inditgar pliras linguas principalas.

Ils resultats da las dumbraziuns dal pievel annualas en accessibels sur il portal da l'Uffizi federal da statistica (www.bfs.admin.ch) > Temas > 01 Populaziun). Al nivel federal munta la cifra per il rumantsch l'onn 2014 (sa referind a la populaziun residenta permanenta a partir da 15 onns) a 37'090 u 0,5% (lingua principala, pliras indicaziuns pussaivlas); per las linguas discurreidas a chasa resp. a la lavur muntan las cifras a 38'451 resp. a 16 363. Al nivel chantunal vesan las cifras ora sco suonda: 26'200 lingua principala (quai che correspunda a radund 15,7% da la populaziun grischuna); 27'911 (lingua discurreida a chasa/cun ils parents) resp. 14'461 (lingua discurreida a la lavur/al lieu da scolaziun).

La cumparegliaziun traversala da las datas annualas 2010-2014 porta per la Svizra ils suandants resultats per il rumantsch: 36'472 (2010); 35'850 (2011); 36'622 (2012); 35'753 (2013); 37'090 (2014). Al nivel chantunal sa preschentan las cifras correspundentas sco suonda: 25'461 (2010); 24'425 (2011); 24'967 (2012); 24'715 (2013); 26'200 (2014).

L'emprima enquesta tematica federala che resguarda las linguas è vegnida realisada l'onn 2014 (e vegn silsuentar repetida mintga tschintg onns). Tenor indicaziuns da l'Uffizi federal da statistica èsi previs da publitgar emprims resultats en il decurs dal 2016.

Ina largia en la lescha da linguas chantunala

L'onn 2008 è entrada en vigur la Lescha da linguas chantunala. Areguard la

dumonda co attribuir las vischnancas ad in territori linguistic va ella ina via intermediara: ella na desista bain betg d'applitgar il princip da territorialitad, ma ella na fa quai betg en la furma statica ch'aveva fatg naufragi ils onns 1980.

Concretamain fixescha la lescha il suandant (art. 16 alin. 2 e 3): «Vischnancas cun ina part da commembras e da commembers d'ina cuminanza linguistica tradiziunala d'almain 40 pertschient valan sco vischnancas monolinguas. En questas vischnancas è la lingua tradiziunala la lingua communal uffiziala. Vischnancas cun ina part da commembras e da commembers d'ina cuminanza linguistica tradiziunala d'almain 20 pertschient valan sco vischnancas plurilinguas. En questas vischnancas è la lingua tradiziunala ina da las linguas communalas uffizialas.» En ils artitgels 18-20 vegnan ultra da quai statuids princips analogs per il sector da la scola.

In'impurtanta pitga per pudair realisar a moda vardavla quest «princip da territorialitad dinamic» furman las dumbraziuns dal pievel. Latiers di la lescha (art. 16 alin. 4): «Per fixar la part procentuala d'ina cuminanza linguistica èn decisivs ils resultats da l'ultima dumbraziun federala dal pievel. A la cuminanza linguistica rumantscha u taliana tutgan tut las

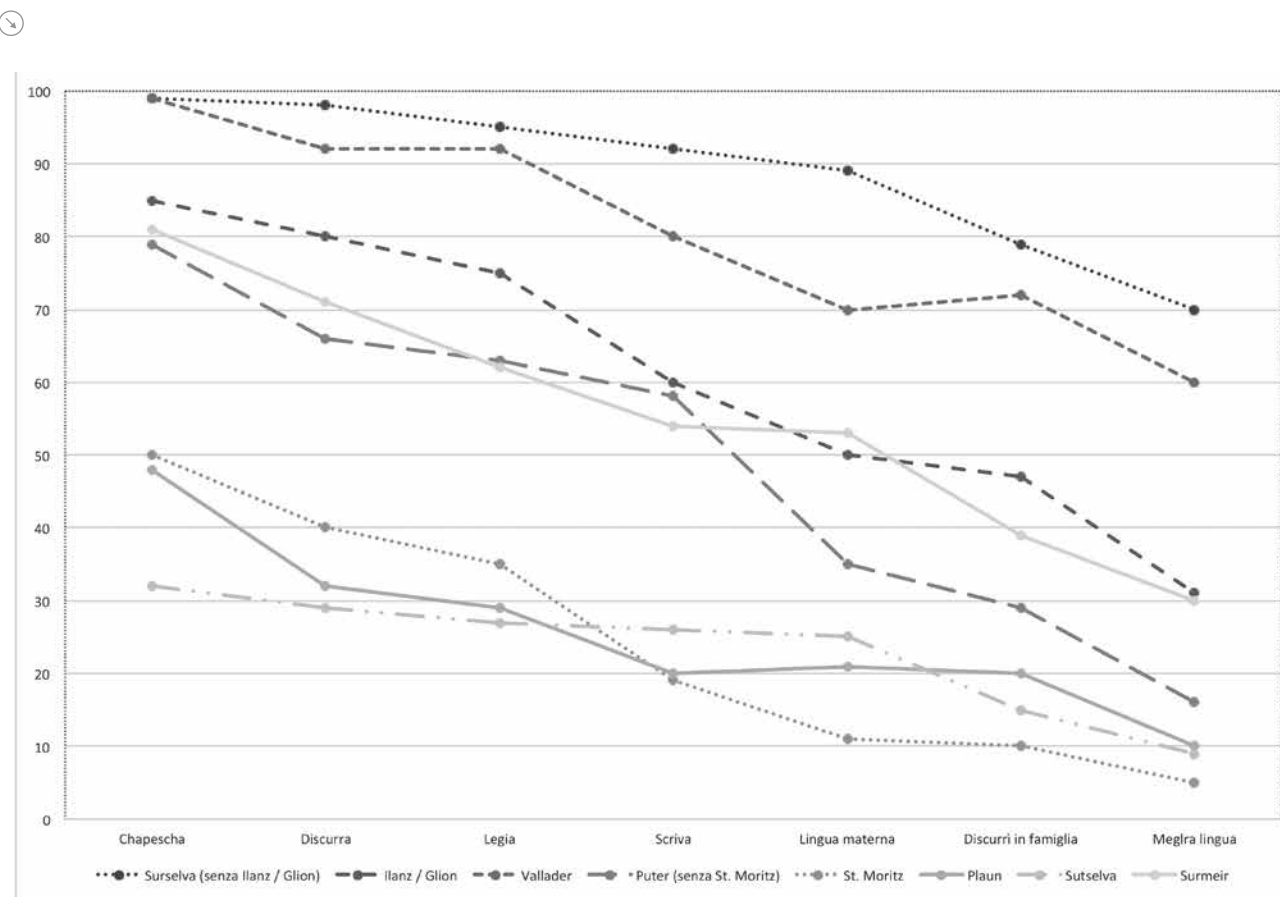
persunas che inditgeschan il rumantsch u il talian tar almain in dumonda davart l'appartegnientscha linguistica.»

In nov instrumentari al nivel chantunal

Ma tge far en quel mument che la Confederaziun na realisescha betg pli la dumbraziun dal pievel en la furma tradiziunala? Igl è numnadamain evident che las disposiziuns da la Lescha da linguas chantunala sa laschan be applitgar al nivel communal a basa d'enquistas cumplexivas. Perquai stipulescha l'Ordinaziun da linguas chantunala il suandant (art. 22): «Sche las datas che vegnan registradas da la Confederaziun en il rom da la dumbraziun federala dal pievel u en il rom d'ina enquista da structura, che vegn fatga en furma d'ina emprova da controlla, na bastan betg per attribuir ina vischnanca ad in territori linguistic, procura il Chantun ch'i vegnian fatgas enquistas supplementaras en questa vischnanca.»

L'adattaziun necessaria ha la Regenza realisà il 2015 en furma d'ina revisiun parziala da l'Ordinaziun da linguas. Tenor las novas disposiziuns vegnan las datas statisticas actualisadas per tschertas vischnancas. Concretamain fa il Chantun retschertgas sin dumonda da quellas

Derasaziun dal rumantsch en la populaziun dals intschess da diever dals idioms, tenor dumonda (chapientscha u diever) en la dumbraziun 2000 resp. en il sondadi dal 2003 (en %)

vischnancas, en las qualas la quota da la cuminanza linguistica tradiziunala è tranter 50 e 20 pertschient.

Las datas vegnan retschertgadas da nov sin plaun communal, e quai en furma d'enquistas cumplessivas. I vegnan applitgadas las dumondas davart l'appartegnientscha linguistica tenor l'enquista da structura da la Confederaziun. Ils custs vegnan surpigliads mintgamai per la mesadad da la vischnanca e dal Chantun. Retschertgas da datas correspudentas dastgan vegnir repetidas il pli baud suenter 10 onns. Disposiziuns spezialas valan la finala per vischnancas ch'èn sa furmadas or da fusiuns da vischnancas monolinguas e/u plurilinguas cun vischnancas tudestgas. En tals cas ston las datas vegnir retschertgadas separadamain entaifer il perimeter da las anteriuras vischnancas.

Fàcit

«Quant(a)s Rumantsch(a)s datti propi?» – la dumonda formulada en il titel a moda in pau placativa na sa lascha betg responder precisamain. Quai ha differents motivs ch'èn per part vegnids tratgs a strada en questa contribuziun. Per l'ina èn talas dumondas (e las respostas concernentas) relativas, damai ch'ellas dependan ferma-

main da la formulaziun respectiva. Per l'autra duvrassi ina retschertga ch'avess lieu a medem temp en tut la Svizra (e sur quella ora) en furma d'ina enquista cumplessiva. Ina tala ha la Confederaziun fatg la davosa giada l'onn 2000. Il Chantun realisescha bain da temp en temp a basa da l'Ordinaziun revedida dumbraziuns cumplessivas, ma quellas han lieu punctualmain, sa restrenschan a singulas vischnancas e servan (be) als basegns che sa dattan or da l'applicaziun da la Lescha da linguas.

Per pudair responder a moda approximativa la dumonda suenter il dumber actual da la populaziun rumantscha dovri pia in'interpretaziun precauta da las datas federalas. E la cumplettaziun da quellas tras enquistas sectorialas, sco ch'ellas vegnan realisadas da temp en temp tras il Chantun, da vart d'instituziuns (p.ex. RTR u LR) u er en la scienza (en connex cun lavurs sociolinguisticas).

Concretamain fa il Chantun retschertgas sin dumonda da quellas vischnancas, en las qualas la quota da la cuminanza linguistica tradiziunala è tranter 50 e 20 pertschient.

*Thomas Ender, Seraplana
(Graubünden, Schweiz), ca. 1845.*

